

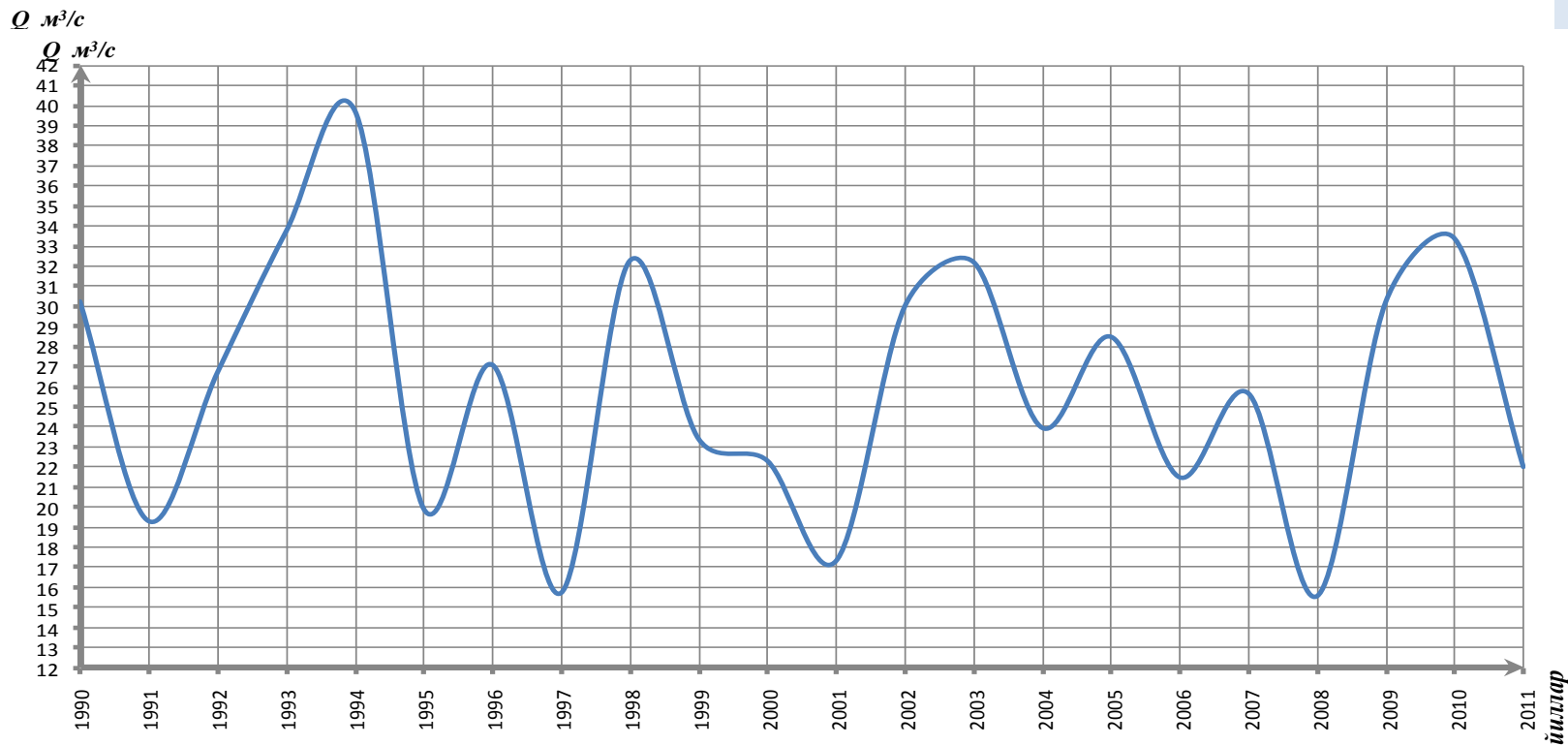
Йиллик оқимнинг ўзгарувчанлиги

РЕЖА:

- Дарё оқимини йил ичида тақсимланиши. Ўзгарувчанлик коэффициенти
- Йиллик оқим ўзгарувчанлиги аниқлашдаги ҳолатлар

Йиллик оқим ўзгарувчанлиги.

Дарёларнинг оқими доимий бўлиб қолмасдан, йилдан-йилга ўзгариб туради. Бундай ўзгаришни гидрологик ҳисоблашларда ўзгарувчанлик (вариация) коэффициенти C_v орқали ифодаланади.

Оҳангарон дарёсининг ўртача кўп йиллик сув сарфининг ўзгариши графиги

$$C_v = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (k-1)^2}{n-1}}$$

бу ерда: C_v ўзгарувчанлик коэффициентини.

K -_____ (номини ва формуласини келтиринг)
 $k > 1$ _____, $k < 1$ _____, $k = 1$ _____ (ҳолатларни таърифланг)

n -_____ (номини келтиринг)

C_v ўзгарувчанлик коэффициентини, унинг қиймати $C_v = 0 - 1$ оралиғида ўзгаради.

Қуйидаги ҳолатни таърифланг: $C_v = 0$ бўлганда _____
 $C_v = 1$ бўлганда _____

Модуль коэффициенті

- К- модуль коэффициенті:

$$K = \frac{Q_{\text{ўр.ў}}}{Q_0}$$

- Модуль коэффициентининг қиймати дарёнинг сувлигини ифодалайди:
- $k > 1$ серсув йил;
- $k < 1$ камсув йил;
- $k = 1$ сувлиги ўртача йил.

Ўзгарувчанлик коэффицентининг дарёнинг тўйиниш манбаига боғлиқлиги

- ❑ Ўзгарувчанлик коэффиценти дарёнинг маълум бир сув ўлчаш жойи бўйича айрим давр учун ҳисобланади.
- ❑ Унинг қиймати дарёнинг тўйиниш манбаига, дарёнинг сув йиғилиш ҳавзасининг ўртача баландлигига боғлиқ.
- ❑ Маълумки, Ўрта Осиёнинг барча дарёлари асосан қор сувларидан тўйинади. Демак, дарёларда қанча сув бўлиши тоғлардаги қор захирасига боғлиқ.

Музлик-қор сувларидан тўйининадиган дарёларнинг йиллик оқимнинг ўзгарувчанлик коэффициенти

Музлик-қор сувларидан тўйинувчи дарёларда оқим миқдори кам ўзгаради. Бундай дарёларда йиллик оқим ўзгарувчанлиги коэффициенти **0,10-0,15** орасида бўлади.

Қор-муз сувларидан тўйинадиган дарёларнинг йиллик оқимнинг ўзгарувчанлик коэффициенти

Қор-муз сувларидан тўйинадиган дарёларда (Норин, Чирчик, Сирдарё, Кофарнихон ва Сурхондарё ва бошқ.) йиллик оқим ўзгарувчанлик коэффициенти 0,15 дан 0,25 гача бўлган ораликда ўзгаради.

Сув йиғилиш ҳавзалари паст жойлашган, мавсумий қор ва қор-ёмғир сувлари билан тўйинувчи дарёларда йиллик оқимнинг ўзгарувчанлик коэффициентини

Сув йиғилиш ҳавзалари паст жойлашган, мавсумий қор ва қор-ёмғир сувлари билан тўйинадиган дарёларнинг оқими йилдан-йилга кескин ўзгарувчан характерга эга:

Чунки, дарёларнинг тўйинишида мавсумий қорларнинг захирасига боғлиқ.

Бундай дарёларга (Қашқадарё, Оҳангарон, Арыс, Талас ва бошқ) мисол келтиришимиз мумкин.

Бу турга кирувчи дарёларнинг йиллик оқим ўзгарувчанлиги C_v одатда 0,25 ва ундан ҳам катта бўлиши мумкин.

Сойларда эса йиллик оқим ўзгарувчанлиги янада кўпроқ бўлиши кузатилиб, C_v қиймати 1,00 ва ундан катта бўлиши мумкин.

Шундай қилиб, Ўрта Осиё дарёларида ўзгарувчанлик коэффициенти 0,08-0,60 орасида бўлиши мумкинлиги кузатилган.

